

Det kongelige justis- og beredskapsdepartement

Oslo, 5. desember 2019

Reforms innspill til regjeringens nye handlingsplan mot vold i nære relasjoner

Jeg viser til mitt innlegg på innspillsmøte 28. november, og takker for muligheten til å bidra til arbeidet med en ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Her er Reforms innspill i skriftlig form.

Vi har valgt å dele våre innspill opp i to av de samme kategoriene som vi ble invitert til å snakke om i november. Det gjøres oppmerksom på at vi har valgt å kommentere på et relativt overordnet nivå. Vi gir gjerne en mer detaljert tilbakemelding, dersom det er ønske om dette.

Innspill til forebygging

Voldsforebygging må starte tidlig

Vi gir fortsatt barna våre en oppvekst der vi læres opp i skadelige kjønnsrollemønstre. Små barn behandles ulikt etter kjønn i barnehage og barneskole. Det er mer greit at gutter slåss, enn at jenter gjør det. Det aksepteres i liten grad at gutter vil kle seg og leke som jenter gjør, og omvendt. Dette stereotype mønsteret fortsetter i ungdoms- og videregående skole, og former ungdom i konforme bokser. Handlingsalternativene er særlig trange for gutter. Det å stikke seg ut, være skeiv eller kle seg annerledes fører til isolasjon og ensomhet, og tøffhet og vold blir en overlevelsesstrategi for mange. Vi ser det samme i idretten, og i andre sammenhenger, som i utelivet og på julebord, der vold mellom menn oppleves som «normalt».

Det er derfor svært viktig at ansatte i oppvekstsektoren læres opp i såkalt normkritisk tenkning, ikke minst når det gjelder å forebygge vold. Arbeidet må begynne i barnehagen. Opplæring i grenser, kjæresteskap og voldsforståelse må inn på skolens læreplan. Det må fortsatt gis støtte til prosjekter for å forhindre kjærestevold, men erfaringene fra disse må i større grad samles og omgjøres til gjeldende og strukturell politikk. Her er Reforms mangeårige prosjekt Stopp kjærestevolden et godt eksempel. Det vises også til gode forslag til tiltak i rapporten fra regjeringens UngIDag-utvalg, som nylig ble lansert. Det må etableres klare koplinger mellom denne typen satsinger, og handlingsplanen i nære relasjoner.

Skolehelsetjenesten

Gutter går i lang mindre grad enn jenter til helsesykepleier på skolen. Å oppsøke hjelp for helseplager, følelsesmessige utfordringer eller seksuelle problemer er viktig for å lære seg å snakke om vanskelige ting. Om dette ikke skjer, kan vold (både overfor andre, og selvpåført vold og selvmord) bli resultatet. Skolehelsetjenesten må styrkes, de ansatte må gis en bedre opplæring i normkritisk tenkning og gode eksempler på hvordan skolehelsetjenesten kan innrettes slik at gutter benytter seg av den, må oppsummeres og spres, slik at de kan tas i bruk i skoler over hele landet.

Barn og ungdom bør også kunne gå til skolehelsetjenesten for hjelp til sinnemestring og følelsesregulering – før de utvikler et voldsproblem. For at tjenesten skal kunne gi slik hjelp er det trolig behov både for en kompetanseheving, og en endring i tenkningen rundt disse tjenestenes beskaffenhet og innretning, for at denne typen hjelp kan bli ansett som en naturlig del av skolehelsetjenestens tilbud.

Sinnemestring

Det nasjonale tilbudet om sinnemestring må utbygges, slik at det sikres et reelt likeverdig tilbud i hele landet. I dag er tilbudet ved familievernnet ofte avhengig av enkelte ressurspersoner, og det er derfor også sårbart når disse slutter. Tilbudet i regi av Alternativ til vold (ATV) er begrenset til kommunene ATV befinner seg i. Reform får stadig henvendelser fra barnevern, psykologer, familievernkontorer og personer som selv ønsker hjelp, som tyder på at tilbudet ikke på lang nær er så godt utbygget som det burde ha vært.

Sinnemestringstilbud er i svært liten grad tilpasset kvinnelige voldsutøvere generelt, og utøvere av psykisk vold spesielt. Resultatet er at det er mange voldsutøvere som står uten et tilbud, og som heller ikke blir fanget opp som voldsutøvere. Se også neste punkt.

Forskning

Det er fortsatt store mangler i forskningsinnsatsen på voldsfeltet. Det er et særlig stort problem at fenomenforståelsen av vold i nære relasjoner er svært sterkt knyttet til den mannlige utøveren. Vold forstås først og fremst som fysisk, og koples til menn og mannlige uttrykksformer. Forståelsen for at vold kan ta mange former, som kan være like skadelig som den fysiske volden er lite utviklet i politiet, i helsevesenet og i behandlingsapparatet. I særlig grad er psykisk vold i liten grad vektlagt. Dette er også en form for vold som ofte utøves av kvinner.

Det mangler forskning som kan kaste lys over kvinnelige former for voldsutøvelse, og dette er medvirkende til at det også mangler et godt nok tilbud om behandling for denne formen for vold.

Forskningen på vold mot menn er mangelfull i Norge. Dette er blant annet påvist i den omfattende rapporten «Den mannlige smerte» (Lorentzen, Lien og Ekenstam 2017), der blant annet begrepet omsnuing lanseres (det vil si vold utført mot menn som hevdes å være, og ofte forstås som å være det motsatte). Det er behov for å framskaffe mer kunnskap om hvordan menn som volds ofre kan oppdages og beskyttes. Å bedre kunne forstå kvinnelige voldsutøvere er også svært viktig i arbeidet med å kunne avdekke og hjelpe barn og ungdom som lever med slik vold.

Når det gjelder gutter og menn som overgrepsutsatte, er det tilsvarende store hull i kunnskap og forskning. Her vises til Reforms omfattende kunnskapsgjennomgang «Ser vi gutta?» (Extra, 2017), der en rekke forslag til tiltak også er listet opp. Svært få av disse er det gjort noe med.

Innspill til bistand og beskyttelse

Krisesentertilbudet

Det norske krisesentertilbudet har etter loven vært for alle siden 2010. Det er langt igjen før dette er en realitet. Forsatt er det flere kommuner som ikke har et eget tilbud til menn, mens mange andre har lite tilrettelagte eller sterkt mangelfulle tilbud. Dette gjelder også tilbudet for

personer i LHBT-kategoriene. Krisesentrene er skapt av og for kvinner, og mange steder henger det fortsatt igjen en kultur for å opprettholde ideen om kvinner som det mest verdige offeret. Fortellingen om kjønnsforskjeller i omfang, skygger for realiteten om at alle som lever med mishandling er sårbare og skal ha hjelp – uavhengig av hvilket kjønn de tilhører eller identifiserer seg med.

Krisesenterloven ble evaluert i 2014. Det er nå behov for å gjennomgå loven kritisk, med tanke på en lovrevisjon. Erfaringen fra snart ti år med et delt krisesentertilbud for kvinner og menn, viser at dette ikke er en heldig måte å organisere tjenesten på. Reform har de siste tre årene gjennomført kartleggings- og veiledningsprosjektet «Menn også!» (Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging). Vår erfaring er at krisesentrene gjør en stor innsats for å forbedre seg, men også at det gjenstår mye arbeid for at menn og skeive skal ha et fullverdig krisesentertilbud. Her er det viktig å understreke at ressursene og vilkårene krisesentrene gis fra kommunene til å nå sine mål ofte er mangelfullt.

Flere krisesentre med svært mangelfulle botilbud til menn forteller oss at de kvier seg for å synliggjøre tilbudet, fordi de da i neste omgang må avvise henvendelser. Andre krisesentre som kan tilby et fullverdig botilbud til menn, også når det gjelder fedre med barn, opplever at tilbudet i begrenset grad benyttes, fordi det ikke er kjent. Historiene vi mottar, er at krisesentrene ikke opplever verken å ha, eller kunne ta, oppgaven med å informere bredt om tilbudene, i sitt mandat og i sine budsjett. Dette bekreftes i studien «Den mannlige smerte», som viser at bare halvparten av hjelperne i kommunen faktisk kjenner til at krisesentrene har et tilbud til menn.

Man skulle tro at slike graverende forhold var gjenstand for prioritering i kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Vi har kartlagt over 50 kommunale handlingsplaner, og kan konstatere at dette ikke er tilfelle. I stor grad reflekterer krisesenterloven ordlyden i den forrige handlingsplanen og veiledning gitt av de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. Når kommunene tross dette ikke sender tydelige signaler om at det er behov for en redefinering av krisesentrene som et sted for alle, og ikke et sted bare for kvinner og barn som bistås av andre kvinner (kvinnelige ansatte), så skjer det ikke.

Vi vil i tillegg peke på det mange andre også har sagt, om at kommunenes prioriteringer av krisesentertilbudet er svært ulikt, og at de kommunale handlingsplanene mot vold i nære relasjoner ofte er mangelfulle og uten tilstrekkelige midler.

Innspill til helhetlig og samordnet politikk

Det er viktig at en ny handlingsplan følger opp og videreutvikler den forrige. I den sammenheng vil vi påpeke betydningen av å innarbeide den samme forståelsen i handlingsplanen som ligger til grunn for den nye likestillings- og diskrimineringsloven.

I tillegg til å betrakte vold i nære relasjoner i et kjønnsperspektiv, må det følgelig aktivt innarbeides en forståelse for, og tiltak som retter seg inn mot, andre diskrimineringsgrunnlag: Funksjonsnedsettelse, alder, etnisitet, tro og livssyn, hudfarge, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. I tillegg må viktige perspektiver knyttet til sosioøkonomiske forhold (klasse), geografi og sentrum-periferi hensyntas.

Det er også nødvendig å peke på at kjønnsdimensjonen når det gjelder vold i nære relasjoner, som oftest assosieres til kvinner. Reform vil understreke at det er av vesentlig betydning å fange opp gutter og menn som mer enn utøvere av vold. Perspektiver på volds- og overgrep utsatte gutter og menn må derfor aktivt innarbeides i den nye handlingsplanen.

Om dette ikke gjøres på en tydelig måte, er vår erfaring at det uteglemmes. Det samme gjelder spesielt utsatte grupper. Her er det særlig nødvendig å peke på funksjonshemmede, etniske minoriteter, samer og personer i LHBT-kategorien.

Det er også av stor betydning at det settes av nok midler til handlingsplanen, og at arbeidet forankres som en reell tverrdepartemental satsing. Vold i nære relasjoner omfatter langt mer enn justissektoren – det kan tenkes å ha betydning i så å si alle fagfelt. Helse, kunnskap og likestilling gir seg nærmest selv. Men også arbeid og kommunal, landbruk, fiskeri og utenriks er viktige fagfelt å innarbeide forståelse for, og tiltak mot vold i nære relasjoner på. Det kan også være flere.

Til sist tar vi med som en overordnet betraktning at det å skille vold i nære relasjoner fra vold i samfunnet for øvrig på mange måter kan være kunstig. Reform er opptatt av den volden som rammer også utenfor de nærmeste relasjonene – gjerne i sammenhenger der alkohol og annen rus forekommer hyppig. Men vold finnes i alle aldre, og vi ser også her en klar kjønnsdimensjon. Gutter og menn tillattes i langt større grad enn jenter og kvinner å benytte vold som en løsning. Dette skaper og opprettholder volds kulturer. Ofte er sammenhengen til vold i nære relasjoner også helt åpenbar. Dette har Reform påvist i et prosjekt om vold i utelivet vi kalte «Har fylla skylda?» (Extra, 2017), der et av de viktigste funnene var at det er en svært tett sammenheng mellom vold begått ute, og den som gir seg utslag hjemme.

Menn topper både voldsutøverstatistikken, og statistikken for hvem som er mest utsatt, når vold ses som et samfunnsfenomen. Innsatsen som gjøres for å møte dette med virksomme tiltak, utenom politiets, er liten, og det finnes svært få tilskuddsmidler å søke for dem som ønsker å rette mer oppmerksomhet mot dette feltet.

Vi tar derfor til orde for et utvidet fokus på vold, der vold i nære relasjoner i langt større grad enn hittil ses som et utslag av volds kulturer i samfunnet som sådan, og der det i mange sammenhenger er en påfallende aksept for at vold får skje.

Vårt syn er også at det i mange sammenhenger er lite fruktbart å skille innsatsen mot vold fra innsatsen mot overgrep. Forståelsen for at seksuelle overgrep er en ekstrem form for vold må derfor synliggjøres tydeligere i den kommende handlingsplanen.

Are Saastad /s/
daglig leder